

Κοινωνική Πολιτική

Τόμ. 16 (2022)

Το ολοήμερο δημοτικό σχολείο. Κριτική αποτίμηση ενός θεσμού

Μαρία Παπαχρήστου

Copyright © 2022, 9ο Δημοτικό Σχολείο Θήβας, Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση Βοιωτίας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαχρήστου Μ. (2022). Το ολοήμερο δημοτικό σχολείο. Κριτική αποτίμηση ενός θεσμού. *Κοινωνική Πολιτική*, 16, 30–42. ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/eeekp/article/view/30608>

Κοινωνική Πολιτική

Social Policy

ΑΦΙΕΡΩΜΑ:

Έμφυλες προσεγγίσεις της κοινωνικής πολιτικής

Επιμέλεια: Μαρία Στρατηγάκη

Μαρία Στρατηγάκη

Εισαγωγή

Άρθρα

**Αντουανέττα Καπέλλα, Δανάη Κωνσταντινίδου,
Μενέλαος Θεοδωρουλάκης**

Έμφυλο συνταξιοδοτικό χάσμα: η περίπτωση της Ελλάδας

Μαρία Παπαχρήστου

Το ολόημερο δημοτικό σχολείο. Κριτική αποτίμηση ενός θεσμού

Κυριακή-Ελένη-Λεμονιά Λαζαρίδη

Γυναίκες και φύλο στην πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας

Ελένη Νταλάκα

Βία κατά των γυναικών με αναπηρία: έννοιες, θεσμοί, πολιτικές

Νέλλη Καμπούρη

Φύλο, φροντίδα και πολιτικές συμφιλίωσης εργασίας και οικογένειας στην πανδημία

Ματίνα Παπαγιαννοπούλου, Ναυσικά Μοσχοβάκου

Δεν είμαστε όλες σε αναμονή για τη «λήξη» της πανδημίας:
φεμινιστικές αρθρώσεις για την έμφυλη βία στη Λατινική Αμερική

Αθηνά Μαρά

Μελετώντας την ομογονεϊκότητα στην Ελλάδα: δημόσιος λόγος κατά
την ψήφιση του Ν. 4356/2015

Το ολοήμερο δημοτικό σχολείο. Κριτική αποτίμηση ενός θεσμού

Μαρία Παπαχρήστου

9ο Δημοτικό Σχολείο Θήβας, Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση Βοιωτίας

Περίληψη

Το παρόν άρθρο αναφέρεται τόσο στη δημιουργία και εξέλιξη του θεσμού του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου όσο και στον βαθμό που αυτό συνέβαλε στην ισότητα των φύλων επιτρέποντας στις μητέρες να διεκδικήσουν ενεργά τον ρόλο τους στην αγορά εργασίας. Οι μητέρες, ως δρώντα υποκείμενα του κοινωνικού συνόλου, συχνά δυσκολεύονται να συνδυάσουν την οικογενειακή με την επαγγελματική τους ζωή, βιώνοντας έτσι τον αποκλεισμό από την εργασία. Για τον λόγο αυτόν ο συγκεκριμένος εκπαιδευτικός αυτός θεσμός τοποθετείται στο πλαίσιο της πολιτικής συμφιλίωσης οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, προκειμένου να διευκολύνει την ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Στο άρθρο αποτιμάται κριτικά η πορεία υλοποίησης του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου, το οποίο εντάχθηκε στα Εθνικά Σχέδια Δράσης για την Απασχόληση (ΕΣΔΑ), ώστε οι γυναίκες-μητέρες να αξιοποιήσουν τον σχολικό χρόνο των παιδιών τους με τη διεύρυνση του σχολικού ωραρίου, ανταποκρινόμενες παράλληλα και στις επαγγελματικές τους υποχρεώσεις. Η πράξη έδειξε ότι ο θεσμός στήριξε τη συμμετοχή των μητέρων στην απασχόληση, χωρίς ωστόσο να εκλείψουν οι επιπτώσεις του στην κατανομή του χρόνου μεταξύ οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής.

Λέξεις κλειδιά: Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, ισότητα φύλων, μητέρες, αγορά εργασίας, αποκλεισμός, απασχόληση

Abstract

This article refers both to the creation and development of the institution of all-day primary education and to the extent to which it has contributed to gender equality by enabling mothers to actively claim their role in the labor market. For mothers, as active subjects of society, it is often difficult to reconcile family and professional life, so they are excluded from work. For this reason, this educational institution is placed in the context of the policy of reconciling family and professional life in order to facilitate their integration into the labor market. The article critically

evaluates the implementation process of the all-day elementary school, which was included in the National Action Plans for Employment to allow mothers to make the most of their children's time at school, extending their schooling while meeting their professional obligations. Practice has shown that the institution supports the participation of mothers in the labor force, but without losing its impact on the division of time between family and professional life.

Keywords: All Day Primary School, gender equality, mothers, labor market, exclusion, employment

1. Εισαγωγή

Η φροντίδα των παιδιών είναι βασική λειτουργία της οικογένειας και κύρια ευθύνη των μητέρων, αν αναλογιστούμε τους ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς μεταξύ μητέρων και παιδιών. Η δραστηριότητα αυτή περιορίζει τις υπόλοιπες ασχολίες των μητέρων, όπως τις επαγγελματικές. Ο καταμερισμός του χρόνου τους κρύβει την καταπίεση που υφίστανται οι γυναίκες τόσο στην οικογένεια όσο και στην εργασία, καθώς και τον άνισο καταμερισμό της αμειβόμενης και μη αμειβόμενης εργασίας μεταξύ των δύο φύλων. Από τα παραπάνω αντιλαμβανόμαστε ότι αυτό που απαιτείται είναι η συμφιλίωση της οικογενειακής και της επαγγελματικής ζωής προκειμένου να μπορέσουν οι μητέρες να ενταχθούν στην αγορά εργασίας. Στον τομέα αυτόν είναι πολύ βασική η κρατική πολιτική που θα εφαρμοστεί προς την κατεύθυνση αυτή. Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 θεσμοθετείται η λειτουργία του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου με στόχο να αυξηθεί η γυναικεία απασχόληση και να ξεπεραστεί η δυσκολία προσαρμογής τους στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας.

Το *Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο* είναι ένας εκπαιδευτικός θεσμός. Αποτελεί ένα εργαλείο κοινωνικής πολιτικής, το οποίο στοχεύει στην άρση των κοινωνικών ανισοτήτων, τη μείωση της σχολικής διαρροής λόγω κοινωνικού αποκλεισμού και την οικονομική ελάφρυνση της οικογένειας με τη δωρεάν παροχή υπηρεσιών παιδικής φροντίδας. Στο πλαίσιο λοιπόν της ένταξης των γυναικών στην αγορά εργασίας, το ολοήμερο σχολείο αποτελεί μέτρο στήριξης της γυναικείας απασχόλησης διότι διευρύνει το ωράριο του σχολείου και το εναρμονίζει με το ωράριο των εργαζόμενων μητέρων. Συνεπώς, υποκαθιστά μέρος της φροντίδας που παρέχεται από τις μητέρες ή από τους αμειβόμενους και τις αμειβόμενες κατ' οίκον φροντιστές/-ίστριες που προσλαμβάνονται για τα παιδιά σχολικής ηλικίας. Επιπλέον, το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο συμβάλλει στον καταμερισμό τόσο του ενδοοικογενειακού χρόνου όσο και των οικονομικών πόρων, ενισχύοντας παράλληλα τη δυναμική των γυναικών. Ο συγκεκριμένος θεσμός στηρίχθηκε στην καλή πρακτική που ίσχυε σε κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εντάχθηκε, όπως προαναφέρθηκε, στα Εθνικά Σχέδια Δράσης για την Απασχόληση (ΕΣΔΑ), τα οποία για τα ελληνικά δεδομένα αποτελούν μέτρο πολιτικής συμφιλίωσης. Το Υπουργείο Παιδείας έχει την αποκλειστική αρμοδιότητα για τη λειτουργία των δημόσιων σχολείων. Ωστόσο, υπάρχουν κάποιες επιπτώσεις στην κατανομή του χρόνου των μητέρων, γεγονός που τοποθετεί τον θεσμό στο πλαίσιο της πολιτικής συμφιλίωσης οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής (Σκόμπα, 2013).

Τα Επιχειρησιακά Προγράμματα για την απασχόληση δύο διαδοχικών Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (Β΄ ΚΠΣ 1994-1999, Γ΄ ΚΠΣ 2000-2006), καθώς και του Εθνικού Στρατηγικού

Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ 2007-2013), που ολοκληρώθηκαν το 2015,¹ χρηματοδότησαν τον θεσμό του Ολοήμερου, προωθώντας έτσι την ισότητα ευκαιριών στην αγορά εργασίας για όλους και όλες, και ιδιαίτερα για αυτούς και αυτές που απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό.²

Στην αξιολόγηση των μέτρων του ΕΣΔΑ 2002, που λήφθηκαν με βάση την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση, η Κοινή Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Απασχόληση 2002 αναφέρει ότι, μεταξύ των δεικτών που τέθηκαν για την αποτίμηση των πολιτικών, υπήρξε η περαιτέρω διεύρυνση των ολοήμερων σχολείων.³

2. Ανασκόπηση της λειτουργίας του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

Στην Ελλάδα υιοθετήθηκε το 1997 για πρώτη φορά ο θεσμός του Ολοήμερου ως μέτρο πολιτικής για τη συμφιλίωση εργασιακών και οικογενειακών υποχρεώσεων (Καραμεσίνη, 2008).

Στην προσπάθεια διεύρυνσης των μέτρων συμφιλίωσης του 1998, το ΕΣΔΑ του 1999 ενέταξε τα ολοήμερα σχολεία στα μέτρα πολιτικής (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 2003).

Το σχολικό έτος 1998-1999 λειτούργησαν τα πρώτα 1000 Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου μαζί με τα Τμήματα Δημιουργικών Δραστηριοτήτων και την πιλοτική εφαρμογή του Ολοήμερου Σχολείου. Η συμμετοχή των μαθητών/-τριών ήταν αρχικά κατ' επιλογήν βάσει κοινωνικών κριτηρίων, όπως η απασχόληση και των δύο γονέων. Στη συνέχεια μπορούσαν να συμμετέχουν οι μαθητές και οι μαθήτριες των οποίων οι γονείς το επιθυμούσαν και δήλωναν την παρακολούθηση του ολοήμερου προγράμματος (Βιτσιλάκη, 2007).

Την επόμενη σχολική χρονιά (1999-2000) λειτούργησε πιλοτικά το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο παράλληλα με το αντίστοιχο Διευρυμένου Ωραρίου. Οι μαθητές/-ήτριες της σχολικής μονάδας ήταν υποχρεωμένοι/-ες να παρακολουθούν το πρόγραμμα, ενώ για όλα τα παιδιά που διέμεναν στη γεωγραφική περιοχή του σχολείου ήταν υποχρεωτική η εγγραφή. Ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της συμμετοχής στο πρόγραμμα συνάντησε προβλήματα, και έτσι το Υπουργείο Παιδείας επέτρεψε στους γονείς που δεν επιθυμούσαν τη φοίτηση των παιδιών τους στο πιλοτικό πρόγραμμα να μετεγγραφούν σε γειτονικά σχολεία της επιλογής τους. Η προαναφερθείσα πιλοτική εφαρμογή έγινε σε είκοσι οκτώ δημοτικά σχολεία με στόχο την εκπαιδευτική και κοινωνική αξία του θεσμού, ιδιαίτερα για τις οικογένειες χαμηλού οικονομικού και μορφωτικού επιπέδου, διευκολύνοντας κυρίως τις μητέρες που παραδοσιακά στην Ελλάδα έχουν την ευθύνη των παιδιών. Στα συγκεκριμένα πιλοτικά σχολεία υπήρξε μια γεωγραφική διασπορά σε όλη την ελληνική επικράτεια, για να επιτευχθεί αντιπροσωπευτικότητα, ενώ την εποπτεία τους κατείχε αρμόδια επιστημονική επιτροπή. Τα Πιλοτικά Δημοτικά Σχολεία μετονομάστηκαν σε Πειραματικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία.

Δύο χρόνια αργότερα, το 2002, το Ολοήμερο Σχολείο Διευρυμένου Ωραρίου μετονομάστηκε σε Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο με προαιρετικό χαρακτήρα, για την καλύτερη αξιοποίηση του χρόνου των παιδιών και τον εμπλουτισμό του πρωινού προγράμματος με επιπλέον γνωστικά αντικείμενα.

1. Βλ. Στρατηγάκη (2007), *Το Φύλο της Κοινωνικής Πολιτικής*, Μεταίχμιο, σελ. 101.

2. Σύσταση Συμβουλίου σχετικά με την εφαρμογή πολιτικών για την απασχόληση 2000/164/ΕΚ.

3. Σχέδιο COM (2002), 621 τελικό. Κοινή Έκθεση για την Απασχόληση 2002, Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Βρυξέλες, 13.11.2002.

Την επόμενη χρονιά, το 2003, η κοινωνική ένταξη ομάδων, όπως αυτή των εργαζόμενων μητέρων, συμπεριελήφθη στους κοινωνικούς στόχους του θεσμού, στοχεύοντας στη συμφιλίωση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής και στη στήριξη της ελληνικής οικογένειας. Προϋπόθεση ήταν η χωροταξική κατανομή των Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων, ώστε να επιτευχθεί η επέκταση του θεσμού.

Από το 2010 μέχρι το 2016 και μετά, παρατηρήθηκε μία αύξηση στον αριθμό των εν λειτουργία ολοήμερων σχολείων. Τα πρώτα 800 Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία με Ενιαίο Αναμορφωμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα (ΕΑΕΠ) λειτούργησαν το 2010-2011 και αποτέλεσαν μετεξέλιξη των Πιλοτικών Ολοήμερων Σχολείων. Πιο συγκεκριμένα: κατά το σχολικό έτος 2011-2013 λειτούργησαν συνολικά 960 ΕΑΕΠ, στα οποία φοίτησε περίπου το 40% του μαθητικού πληθυσμού. Την επόμενη χρονιά (2013-2014) προστέθηκαν επιπλέον 370 σχολεία ΕΑΕΠ. Τα συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του ΕΣΠΑ για την εκπαίδευση, έφτασαν τα 1321 το 2015-2016. Ο ορισμός και η λειτουργία αυτών των Νέων Σχολείων βρίσκονται στα ΦΕΚ, τα οποία αφορούν Υπουργικές Αποφάσεις που εκδόθηκαν σε εφαρμογή των Νόμων 1566/85 (ΦΕΚ 167, τ. Α') και 2525/97 (ΦΕΚ 167, τ. Α'). Από το 2016 έως το 2019 καθιερώνεται ένας μόνο τύπος ολοήμερου δημοτικού σχολείου με την ονομασία Ενιαίος Τύπος Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου.⁴ Έτσι, τέθηκε τέλος στην πολλαπλότητα των τύπων, καθώς και την ανισότητα αναφορικά με την ποιότητα εκπαίδευσης που ο καθένας από αυτούς παρείχε.

Η ιστορική αυτή ανασκόπηση φανερώνει, αφενός, την πολυμορφία του θεσμού του Ολοήμερου από την αρχή της εφαρμογής του και, αφετέρου, την προσπάθεια σύνδεσής του με την πολιτική συμφιλίωσης, ως εργαλείο εξυπηρέτησης των εργαζόμενων γονέων και κυρίως των μητέρων (Σκόμπα, 2013).

Ο αριθμός των σχολικών μονάδων που είχαν ενταχθεί αρχικά να λειτουργήσουν στο πλαίσιο του Νέου Σχολείου (ΕΑΕΠ) σε επίπεδο περιφερειών ήταν: α) 1297 σχολικές μονάδες για τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες (Ανατολική Μακεδονία-Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Θεσσαλία, Ηπειρος, Δυτική Ελλάδα), β) 660 σχολικές μονάδες για τις περιφέρειες που βρίσκονται σε μεταβατικό στάδιο ανάπτυξης (Δυτική Μακεδονία, Ιόνια Νησιά, Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησος, Βόρειο Αιγαίο και Κρήτη) και τέλος γ) 700 σχολικές μονάδες για τις περισσότερες ανεπτυγμένες περιφέρειες (Αττική και Νότιο Αιγαίο) (Καραμεσίνη και Συμεωνάκη, 2019).

3. Θεσμικές ρυθμίσεις του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

Η λειτουργία του Ολοήμερου Σχολείου αποτέλεσε μέτρο εκπαιδευτικής πολιτικής που βασίστηκε αποκλειστικά σε εγκυκλίους του Υπουργείου Παιδείας, οι οποίες διασφάλισαν την υποχρεωτικότητα της εφαρμογής του (Σαλτερής, 2005:43-52).

Το 1997 ο νόμος 2525/97 αποτέλεσε σημαντική τομή για το Ολοήμερο Σχολείο, θέτοντας το πλαίσιο εφαρμογής του Σχολείου Διευρυμένου Ωραρίου παράλληλα με τη λειτουργία των Τμημάτων Δημιουργικών Δραστηριοτήτων και την πιλοτική εφαρμογή του Ολοήμερου Σχολείου. Η λειτουργία του θεσμού βρισκόταν υπό την ευθύνη της πολιτείας, αλλά δεν προσδιοριζόταν με

4. Φ.12/657/70691/Δ1/26-4-2016.

ακρίβεια ο χαρακτήρας του. Γινόταν αναφορά στα κριτήρια επιλογής των μαθητών/-τριών στο πρόγραμμα του Ολοήμερου, όπως η εργασιακή και οικογενειακή κατάσταση των γονέων τους.

Συγκεκριμένα, δικαίωμα συμμετοχής είχαν:

α) οι μαθητές/-ήτριες των οποίων εργάζονταν και οι δυο γονείς προσκομίζοντας σχετική βεβαίωση εργασίας ή κάρτα ανεργίας, στην περίπτωση που ήταν άνεργοι. Δικαίωμα εγγραφής δινόταν και με την προσκόμιση βεβαίωσης εργασίας από τον έναν γονέα ή κάρτα ανεργίας από τον άλλον. Για τους αυτοαπασχολούμενους, ελεύθερους επαγγελματίες ή αγρότες, αρκούσε η προσκόμιση πρόσφατης βεβαίωσης του ασφαλιστικού τους φορέα ή το πιο πρόσφατο ειδοποιητήριο πληρωμής του τρέχοντος έτους, ακόμα κι αν ήταν ανεξόφλητο, και

β) οι μαθητές/-ήτριες που οι γονείς τους ανήκαν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, όπως: μονογονεϊκές οικογένειες, γονείς με χρόνιες παθήσεις, ενταγμένοι σε προγράμματα απεξάρτησης, φυλακισμένοι, πολίτες τρίτων χωρών που διέμεναν σε δομές φιλοξενίας και τα παιδιά τους φοιτούσαν στο πρωινό πρόγραμμα σχολικών μονάδων ΠΕ και δεν ήταν ενταγμένα στις λειτουργούσες ΔΥΕΠ. Η εγγραφή των μαθητών/-τριών Ρομά στο ολοήμερο πρόγραμμα δεν απαιτούσε προϋποθέσεις (εγκύκλιος με αρ. Πρωτ. 70279/Δ1/3-5-2018).

Το 1998 το Υπουργείο Παιδείας με απόφαση Φ.13.1/899/Γ1/1074/26-10-1998 όριζε ότι στο πρόγραμμα εντάσσονται μαθητές/-ήτριες των οποίων οι γονείς εργάζονται. Η Παράγραφος Ζ΄ διατύπωνε ότι το Σχολείο Διευρυμένου Ωραρίου εκπλήρωνε κοινωνική ανάγκη παρέχοντας φροντίδα σε παιδιά εργαζόμενων γονέων με κριτήριο επιλογής συμμετοχής των μαθητών/-τριών στο ολοήμερο πρόγραμμα την απασχόληση των γονέων τους.

Το 2002 στις εγκυκλίους του Υπουργείου Παιδείας προβλήθηκαν μόνο οι παιδαγωγικοί στόχοι του Ολοήμερου και υποβαθμίστηκαν οι κοινωνικοί. Το θεσμικό πλαίσιο του Ολοήμερου Σχολείου δεν προώθησε σωστά τον κοινωνικό στόχο του ολοήμερου προγράμματος, που ήταν η στήριξη της γυναικείας απασχόλησης αλλά και η ισότητα ευκαιριών στην αγορά εργασίας. Μελέτες έδειξαν ότι οι επιπτώσεις των υποδομών φροντίδας έχουν συμβάλει στην ενεργοποίηση των οικονομικά ανενεργών γυναικών (Καραμεσίνη, 2008· ΕΕΤΑΑ, 2006).

Το 2003 καταργήθηκε μέσω εγκυκλίων (Φ.50/57/26650/Γ1/17-3-2003) η Παράγραφος Ζ΄ της ΥΑ του 1998, η οποία όριζε ότι σκοπός της λειτουργίας των σχολείων διευρυμένου ωραρίου ήταν η διευκόλυνση μόνο των εργαζόμενων γονέων. Έτσι, το Ολοήμερο διευρύνθηκε, αφού δέχτηκε πλέον όλες τις κατηγορίες γονέων (Φ.50/58/26861/Γ1/17-3-2003), παρέχοντας ευκαιρίες αναζήτησης εργασίας στις άνεργες ή οικονομικά ανενεργές μητέρες.

Το 2017 δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 109/Α/1-8-2017 το νέο Προεδρικό Διάταγμα αρ.79/2017 που αφορούσε την οργάνωση και λειτουργία των νηπιαγωγείων και δημοτικών σχολείων, και αντικατέστησε το παλιό ΠΔ 201/1998. Το νέο ΠΔ δεν έκανε καμιά αναφορά στις κατηγορίες των γονέων που έχουν δικαίωμα να υποβάλουν αίτηση φοίτησης των παιδιών τους στο ολοήμερο πρόγραμμα.

3.1 Λειτουργία του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

Τα Ολοήμερα Δημοτικά που λειτούργησαν ανά σχολικό έτος από την έναρξη του θεσμού το 1998 και μέχρι το 2011, σύμφωνα με τη Σκόμπα (2013), διαμορφώνονται ακολούθως.

Το σχολικό έτος 1998-1999 λειτούργησαν τα περισσότερα Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία, φτάνοντας τα 1.651. Τη χρονική περίοδο 1999-2004 παρατηρείται αισθητή μείωση του αριθμού των

Ολοήμερων Δημοτικών, ενώ την αντίστοιχη 2004-2005 αυξάνονται πάλι, φτάνοντας τα 1.317. Το 2010-2011 λειτούργησαν συνολικά 4.551 ολοήμερα σχολεία και, πιο συγκεκριμένα, 6.095 τμήματα ολοήμερου προγράμματος.

Το 2011-2012 λειτούργησαν 4.425 Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία, καλύπτοντας το 96,4% του συνόλου των δημοτικών σχολείων της χώρας. Κατά το σχολικό έτος 2013-2014 υπολογίστηκαν συνολικά 4.018 σχολεία, αριθμός που φανερώνει ότι μειώθηκαν αρκετά έναντι του σχολικού έτους 2010-2011, όπως προαναφέρθηκε. Τα δύο επόμενα σχολικά έτη, 2014-2015 και 2015-2016, παρατηρείται μικρή αύξηση του συνολικού αριθμού των Ολοήμερων Δημοτικών, φτάνοντας τα 4.060 και 4.099 σχολεία αντίστοιχα, καλύπτοντας το 90,67% του συνόλου των σχολείων το 2015-2016. Έως το 2016 τα σχολεία χωρίζονται σε δύο τύπους προγράμματος: στα Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία και στα Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία με Ενιαίο Αναμορφωμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα, τα ονομαζόμενα ΕΑΕΠ.

Από τα μέχρι τώρα στοιχεία μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η μείωση που σημειώθηκε κατά το σχολικό έτος 2013-2014 συνέβη επειδή τα παλιά πιλοτικά ολοήμερα μετατράπηκαν σε ολοήμερα δημοτικά σχολεία αναμορφωμένου προγράμματος λειτουργίας. Σε ό,τι αφορά τη μικρή αύξηση των εν λόγω σχολείων κατά τα επόμενα δύο σχολικά έτη, αυτή οφείλεται αφενός στην περίοδο της κρίσης, κατά την οποία παρατηρείται αυξανόμενη ζήτηση προκειμένου τα παιδιά να φοιτήσουν στο ολοήμερο σχολικό πρόγραμμα, γεγονός που διευκολύνει τις μητέρες να εργαστούν, και αφετέρου στην πρόθεση της πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας να συμβάλει υποστηρίζοντας τη συμφιλίωση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής των γονέων και κυρίως των μητέρων, οι οποίες αναλαμβάνουν κατά κύριο λόγο τη φροντίδα των παιδιών τους.

Εξετάζοντας τη λειτουργία των Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων ανά περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης της χώρας μεταξύ των σχολικών ετών 2001-2002 και 2011-2012, προκύπτει ότι ο αριθμός τους έχει μειωθεί σε επτά από τις συνολικά δεκατρείς περιφέρειες της χώρας. Συγκεκριμένα: α) στην *Απική*, από 888 σε 540 σχολεία, β) στην *Κεντρική Μακεδονία*, από 626 σε 560, γ) στην *Ανατολική Μακεδονία & Θράκη*, από 218 σε 178, δ) στη *Στερεά Ελλάδα*, από 242 σε 203, ε) στην *Ιονίων Νήσων*, από 102 σε 98, στ) στη *Βορείου Αιγαίου*, από 126 σε 123, και ζ) στη *Νοτίου Αιγαίου*, από 157 σε 144 ολοήμερα σχολεία. Η μείωση αυτή οφείλεται τόσο στο γεγονός ότι πολλά σχολεία συγχωνεύτηκαν και μερικά από αυτά μετασχηματίστηκαν σε Ολοήμερα με Ενιαίο Αναμορφωμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα, όσο και στη μείωση του μαθητικού δυναμικού λόγω της επιστροφής των οικονομικών μεταναστών στις χώρες προέλευσής τους κυρίως στα πρώτα χρόνια της οικονομικής κρίσης που επήλθε η χώρα.

Ωστόσο, τα επόμενα σχολικά έτη σημειώνεται αύξηση του αριθμού των Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων κατά 25,92% μεταξύ 2011-2012 και 2017-2018. Κατά την τελευταία αυτή σχολική χρονιά φοίτησαν στο πρόγραμμα του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου 158.462 μαθητές και μαθήτριες, ποσοστό που αντιστοιχεί στο 26,40% του συνόλου των μαθητών/-τριών που παρακολούθησαν το πρόγραμμα του Ολοήμερου Σχολείου. Επιπρόσθετα, το σχολικό έτος 2017-2018 φοίτησαν κατά 16% λιγότεροι μαθητές/-ήτριες συγκριτικά με εκείνους/ες που φοίτησαν το 2015-2016 (189.368 μαθητές/-ήτριες), μολοντί αυξήθηκε ο αριθμός τους στο πρωινό πρόγραμμα του σχολείου (600.197 μαθητές/-ήτριες).

Παρατηρώντας τα μεταβαλλόμενα ποσοστά συμμετοχής των μαθητών/τριών στο ολοήμερο σχολικό πρόγραμμα, ενδεχομένως το αυξημένο ποσοστό ανεργίας, τα άτυπα δίκτυα φύλαξης των

παιδιών, η ώρα αποχώρησης από το απογευματινό πρόγραμμα, η λειτουργία ιδιωτικών κέντρων μετασχολικών δραστηριοτήτων για παιδιά δημοτικού, καθώς και η μη έγκαιρη τοποθέτηση εκπαιδευτικού προσωπικού στο σχολείο ίσως ήταν κάποιοι από τους λόγους που επηρέασαν τη συμμετοχή των παιδιών στο εν λόγω πρόγραμμα.

3.2 Ωράριο λειτουργίας και πρόγραμμα του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

Το Υπουργείο Παιδείας είναι αυτό που καθορίζει το πρόγραμμα των Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων μέσω των εγκυκλίων οι οποίες εκδίδονται στην έναρξη κάθε σχολικού έτους και αποστέλλονται στα σχολεία, τα οποία με τη σειρά τους συντάσσουν το ωρολόγιο πρόγραμμά τους.

Στόχος της διεύρυνσης του ωραρίου λειτουργίας του σχολείου είναι η διευκόλυνση των εργαζόμενων γονέων ή αυτών που θέλουν να εργαστούν. Το ωράριο λειτουργίας του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου, μετά από μια σειρά αλλαγών, οριστικοποιήθηκε το 2006. Κατά τα σχολικά έτη 2011-2012 και 2012-2013 το πρόγραμμα διαμορφώθηκε ανάλογα με την οργανικότητα του σχολείου (αριθμός τμημάτων).

Η λειτουργία της προαιρετικής απογευματινής ζώνης 16.15-17.00 έχει ανασταλεί από το 2011, με αποτέλεσμα να μη διευκολύνονταν πλήρως οι εργαζόμενοι γονείς. Η προαιρετική πρωινή ζώνη του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου λειτουργεί από τις 7.00 π.μ. έως τις 8.00 π.μ. και χρειάζεται τουλάχιστον πέντε μαθητές/-ήτριες για να λειτουργήσει, ενώ στο ολοήμερο πρόγραμμα απαιτούνται τουλάχιστον δεκαπέντε. Οι μαθητές/-ήτριες που συμμετέχουν στην πρωινή ζώνη πρέπει να έρχονται στο σχολείο έως τις 7.15 π.μ.

Από το 2016 έως το 2017 όλα τα Ολοήμερα Δημοτικά λειτουργούν με ενιαίο ωράριο. Το πρωινό πρόγραμμα λήγει στις 13.15 για όλες τις τάξεις. Η απόφαση⁵ να λήγει το απογευματινό πρόγραμμα στις 16.00 προβληματίζει τους γονείς, επειδή ακριβώς τα παιδιά παραμένουν λιγότερο χρόνο στο σχολείο για τη μελέτη των μαθημάτων τους.

Η ώρα λήξης του ολοήμερου προγράμματος είναι στις 16.00, ωστόσο δίνεται το περιθώριο της πρόωρης αποχώρησης, στις 15.00, παιδιών που οι γονείς τους το δήλωσαν εξ αρχής στην αίτηση συμμετοχής στο ολοήμερο πρόγραμμα.⁶ Τα κριτήρια συμμετοχής των μαθητών/-τριών στο ολοήμερο πρόγραμμα έχουν διευρυνθεί, καθώς σε καμία εγκύκλιο του Υπουργείου δεν αναφέρεται ως προϋπόθεση φοίτησης η υπηκοότητα των αλλοδαπών γονέων στην Ελλάδα. Συνεπώς, το πρόγραμμα παρακολουθούν χωρίς διάκριση τα παιδιά όλων των εθνικοτήτων (Σκόμπα, 2013).

Σύμφωνα με έρευνα πεδίου που πραγματοποιήθηκε σε ολοήμερα δημοτικά σχολεία της εκπαιδευτικής περιφέρειας Αττικής, ο χρόνος που απαιτείται για τη φροντίδα και τη μελέτη των παιδιών σχολικής ηλικίας είναι λιγότερος για τις μητέρες που τα παιδιά τους παρακολουθούν το ολοήμερο πρόγραμμα εν συγκρίσει με εκείνες που τα παιδιά τους φοιτούν στο πρωινό πρόγραμμα (Σκόμπα, 2013:291-296).

Η εν λόγω έρευνα κατέδειξε ότι οι μητέρες των παιδιών που φοιτούν στο απογευματινό-ολοήμερο σχολικό πρόγραμμα κατά μέσο όρο διαθέτουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο από εκείνες

5. Φ.12/657/70691/Δ1/26-4-2016 (Υπουργική Απόφαση του ΥΠΠΕΘ).

6. Φ.12/657/70691/Δ1/26-4-2016.

του πρωινού προγράμματος. «Μεταξύ των μελών της οικογένειας των οποίων αυξάνεται ο ελεύθερος χρόνος, λόγω διεύρυνσης του ωραρίου λειτουργίας του σχολείου, οι μητέρες είναι οι κατ'εξοχήν ωφελημένες και ακολουθούν οι πατέρες» (Σκόμπα, 2013:302-304).

Αναφορικά με το ωράριο λειτουργίας του Ολοήμερου Σχολείου, αν και η διεύρυνσή του στόχευε στη διευκόλυνση και στη στήριξη των εργαζόμενων γονέων και κυρίως των μητέρων, εντούτοις η μη ευελιξία στην ώρα αποχώρησης μαθητών/-τριών αποτέλεσε αιτία πολλών προστριβών μεταξύ γονέων και εκπαιδευτικών, ειδικά τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του θεσμού. Η απαίτηση ορισμένων γονέων να αποχωρήσουν τα παιδιά τους νωρίτερα από το πρόγραμμα ερχόταν σε αντίθεση με τις οδηγίες του Υπουργείου Παιδείας, τις οποίες τηρούσαν οι εκπαιδευτικοί προκειμένου να μη διαταραχθεί η εύρυθμη λειτουργία του σχολείου.

3.3 Στελέχωση Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο στελεχώνεται με εκπαιδευτικούς ανώτατης εκπαίδευσης, οι οποίοι έχουν αποφοιτήσει από τα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης, καθώς και από τμήματα ειδικότητας: Θεατρικής Αγωγής, Μουσικής, Πληροφορικής, Καλών Τεχνών, Φυσικής Αγωγής, Φιλολογίας Ξένων Γλωσσών των Πανεπιστημίων της χώρας.

Το ολοήμερο πρόγραμμα στηρίχτηκε από το 2007 σε εθνικούς πόρους, χωρίς τη συγχρηματοδότηση από το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) και από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ). Εξαιρέση αποτέλεσαν τα Ολοήμερα Σχολεία με Ενιαίο Αναμορφωμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα,⁷ τα οποία από το 2010 έως το 2016 χρηματοδοτήθηκαν από το ΕΣΠΑ όσον αφορά την πρόσληψη εκπαιδευτικών ειδικοτήτων, η οποία στηρίχθηκε στην αύξηση των διδακτικών ωρών του πρωινού-υποχρεωτικού προγράμματος και κατά συνέπεια του ωρολόγιου προγράμματος για όλες τις τάξεις του δημοτικού που ανήκαν στον συγκεκριμένο τύπο Ολοήμερου. Αναλυτικότερα: Το υποχρεωτικό πρόγραμμα διευρύνθηκε μέχρι τις 14.00, με αποτέλεσμα την αύξηση των διδακτικών ωρών από 174 σε 210 ώρες την εβδομάδα για όλες τις τάξεις του δημοτικού. Η διεύρυνση αυτή αξιοποιείται με την εισαγωγή μαθημάτων, όπως Αγγλικά, Πληροφορική, Μουσική, Θεατρική Αγωγή, Φυσική Αγωγή. Η διδασκαλία αυτών των αντικειμένων προϋποθέτει την απασχόληση εκπαιδευτικών αντίστοιχων ειδικοτήτων. Στόχος της Πράξης αυτής ήταν η υποστήριξη του θεσμού του ΕΑΕΠ για την επέκτασή του στο σύνολο των σχολείων της χώρας. Η πρόβλεψη ήταν να διαρκέσει για δύο χρόνια. Ειδικότερα, για το σχολικό έτος 2015-2016 στόχος ήταν να συνεχιστεί η εφαρμογή του θεσμού του Ολοήμερου στα σχολεία που ήδη εφαρμοζόταν.

Την τριετία 2016-2019 καθιερώνεται ο Ενιαίος Τύπος Δημοτικού Σχολείου⁸ σε όλα τα δημοτικά από τετραθέσια και πάνω, και ενισχύεται η Προσχολική Εκπαίδευση. Τη σχολική χρονιά 2017-2018 το ολοήμερο πρόγραμμα επεκτάθηκε στα ολιγοθέσια (μονοθέσια, διθέσια και τριθέσια) δημοτικά σχολεία της χώρας. Κατά το επόμενο σχολικό έτος (2018-2019) προβλέπεται η απασχόληση αναπληρωτών εκπαιδευτικών (δασκάλων και εκπαιδευτικών ειδικοτήτων), προκειμένου να στηριχθεί ο Ενιαίος Τύπος Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου. Σε αυτόν τον τύπο σχολείου η πρόσληψη τόσο των εκπαιδευτικών ειδικοτήτων όσο και εκπαιδευτικών γενικής παιδείας, οι οποίοι

7. ΕΣΠΑ 2014-2020: <http://www.espa.gr>

8. Επιτελική Δομή ΕΣΠΑ Τομέα Παιδείας: <https://www.epiteliki.minedu.gov.gr>

θα συμμετείχαν με καινοτομικές παρεμβάσεις στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, ήταν επιλογή της εκάστοτε πολιτικής ηγεσίας του Υπουργείου Παιδείας.

Σύμφωνα με τη Σκόμπα (2013), η έρευνα που διεξήχθη σε 45 ολοήμερα δημοτικά σχολεία της Αττικής έδειξε το διπλό όφελος του θεσμού. Αφενός η καλύτερη προετοιμασία των μαθητών και μαθητριών στα μαθήματά τους, τα οποία διδάσκονται από τους κατάλληλους εκπαιδευτικούς και, αφετέρου, η αποφυγή πληρωμής εξωσχολικών δραστηριοτήτων αποτελούν κύριους λόγους επιλογής παρακολούθησης του ολοήμερου σχολικού προγράμματος, αποδίδοντας αντισταθμιστικά οφέλη σε γονείς και παιδιά.

Το εκπαιδευτικό προσωπικό του σχολείου είναι βασικός παράγοντας, ο οποίος επηρεάζει την επιλογή των γονέων δεδομένου ότι το πρόγραμμα λειτουργίας του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου στηρίζεται στην πρόσληψη των εκπαιδευτικών ειδικοτήτων οι οποίοι θα διδάξουν τα γνωστικά τους αντικείμενα. Στο σημείο αυτό υπάρχει διαφοροποίηση με το Ολοήμερο Νηπιαγωγείο, το οποίο στελεχώνεται αποκλειστικά με νηπιαγωγούς, διότι δεν υπάρχουν μαθήματα ειδικοτήτων⁹ (Καραμεσίνη και Συμεωνάκη, 2019).

Είναι πολύ σημαντική η έγκαιρη στελέχωση του ολοήμερου προγράμματος από την αρχή του διδακτικού έτους, αν και αποτελεί έναν δύσκολο επιτεύξιμο στόχο για το Υπουργείο Παιδείας, με συνέπεια να μη λειτουργούν όλα τα δημοτικά σχολεία με πλήρες πρωινό και ολοήμερο πρόγραμμα από την έναρξη του σχολικού έτους. Έτσι όμως υποβαθμίζεται ο κοινωνικός στόχος του θεσμού, που είναι η πρόσβαση των γονέων και κυρίως των μητέρων στην αγορά εργασίας.

3.4 Σίτιση στο ολοήμερο σχολικό πρόγραμμα

Οι γονείς των μαθητών και μαθητριών που φοιτούν στο ολοήμερο πρόγραμμα του Δημοτικού Σχολείου έχουν τη μοναδική υποχρέωση να εξασφαλίζουν τη σίτιση των παιδιών τους. Αναλαμβάνουν λοιπόν οι ίδιοι την προετοιμασία του φαγητού στο σπίτι,¹⁰ εάν στο μεταξύ δεν υλοποιηθεί κάποιο πρόγραμμα δωρεάν σίτισης στο σχολείο.

Τη σχολική χρονιά 2018-2019 υλοποιήθηκε σε 954 Δημοτικά Σχολεία της χώρας το πρόγραμμα «Σχολικά Γεύματα», το οποίο προσέφερε δωρεάν σίτιση στους/στις μαθητές/-ήτριες με στόχο την κάλυψη των διατροφικών τους αναγκών στο πλαίσιο της υγιεινής μεσογειακής διατροφής.¹¹

Για τα σχολικά έτη 2017-2020 το Υπουργείο Παιδείας ξεκίνησε το πρόγραμμα της ΕΕ με τίτλο: «Ευρωπαϊκό Σχολικό Πρόγραμμα διανομής φρούτων, λαχανικών και γάλακτος» σε 814 Δημοτικά Σχολεία της Αττικής, της Κρήτης, της Δυτικής Ελλάδας και της Κεντρικής Μακεδονίας. Τα παραπάνω προϊόντα διανέμονταν δωρεάν στους/στις μαθητές/-ήτριες με στόχο την προαγωγή υγιεινών συνθηκών διατροφής στα παιδιά, συμβάλλοντας παράλληλα και στον περιορισμό του κόστους της Δημόσιας Υγείας.¹²

9. Φ.32/1106/142065/11-09-2015.

10. Φ.50/1169/149005/Δ1/23-09-2015.

11. Φ.115 Β΄/31-3-2017 & Φ.1022 Β΄/21-3-2017.

12. Σχετική εγκύκλιος του ΥΠΠΕΘ με αριθμό 89318/Δ7/31-5-2018.

3.5 Κτιριακή και υλικοτεχνική υποδομή Ολοήμερου Σχολείου

Η σωστή λειτουργία του Ολοήμερου Σχολείου, με τα πρόσθετα γνωστικά αντικείμενα που έχουν ενταχθεί στο πρόγραμμά του, προϋποθέτει την κατάλληλη κτιριακή αλλά και υλικοτεχνική υποδομή. Απαιτούνται χώροι όπως τραπεζαρία, γυμναστήριο, αίθουσα εικαστικών και μουσικής, καθώς και ο κατάλληλος εξοπλισμός, ο οποίος συμβάλλει τόσο στη βελτίωση των όρων διαβίωσης των μαθητών και μαθητριών εντός του σχολικού κτιρίου όσο και στην ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης (Πυργιωτάκης και Αλπέντζου, 2001:137· Πατηνιώτης, Ντολιοπούλου και Θωμά, 2003:39-40· Παπαπέτρου και Σουσαμίδου-Καραμπέρη, 2004:99-100· Λουκέρης και Ταβουλάρη, 2005:41-50· Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2000).

Ένα μέρος της χρηματοδότησης που διατέθηκε στα Ολοήμερα Σχολεία έπρεπε να χρησιμοποιηθεί κατά κύριο λόγο για τη διαμόρφωση του σχολικού χώρου με σκοπό την εύρυθμη λειτουργία του. Δυστυχώς όμως η υλοποίηση του Ολοήμερου πραγματοποιήθηκε με ελλιπή υλικοτεχνική υποδομή. Σε πολλά σχολεία δεν έγιναν οι απαραίτητες τροποποιήσεις στους σχολικούς χώρους από τον Οργανισμό Σχολικών Κτιρίων (ΟΣΚ). Συνέπεια αυτών των παραλείψεων ήταν η διαβίωση των μαθητών και μαθητριών σε μη υγιεινές συνθήκες, γεγονός που προκάλεσε συζητήσεις και έντονες αντιπαραθέσεις γονέων και ειδικών (Πυργιωτάκης, 2004:15-16· Γερμανός, 2006:190).

4. Συμπεράσματα: προβλήματα και προτάσεις

Αυτό που προκύπτει από την έρευνα που έγινε σε 45 ολοήμερα δημοτικά σχολεία στις Α΄, Β΄, Γ΄ και Δ΄ Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Αθήνας είναι ότι η δωρεάν παροχή επιπλέον γνωστικών αντικειμένων στους/στις μαθητές/-ήτριες, καθώς και η προετοιμασία των μαθημάτων τους στο ολοήμερο πρόγραμμα έχουν ως αποτέλεσμα τη μείωση του οικονομικού και χρονικού κόστους για τις μητέρες, εφόσον δεν προσλαμβάνουν αμειβόμενο πρόσωπο για να φροντίζει τα παιδιά τους, αποφεύγοντας παράλληλα και τις επί χρήμασι εξωσχολικές δραστηριότητές τους (Σκόμπα 2013:299-301).

Ο καινοτόμος εκπαιδευτικός θεσμός του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου εμφανίστηκε στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα προκειμένου να στηρίξει την οικογένεια και να προωθήσει κυρίως τη γυναικεία απασχόληση. Ο σκοπός του είναι διπλός και αφορά την εκπλήρωση τόσο εκπαιδευτικών όσο και κοινωνικών στόχων. Οι τελευταίοι αφορούν αφενός την παροχή φροντίδας παιδιών των οποίων οι γονείς είτε εργάζονται είτε αναζητούν εργασία επιδιώκοντας να εναρμονιστούν οι οικογενειακές και επαγγελματικές υποχρεώσεις τους και, αφετέρου, να στηριχτεί η γυναικεία απασχόληση, ειδικά για τις ηλικιακές ομάδες μητέρων με παιδιά σχολικής ηλικίας, και να προωθηθεί η ισότητα ευκαιριών στην αγορά εργασίας.

Εντοπίζοντας τα θετικά σημεία αναφορικά με τη λειτουργία του Ολοήμερου Σχολείου θα λέγαμε ότι σε αυτά περιλαμβάνονται η δωρεάν συμμετοχή των μαθητών και μαθητριών στο πρόγραμμά του, η χωρίς δίδακτρα παροχή επιπλέον γνωστικών αντικειμένων στο απογευματινό σχολικό πρόγραμμα, καθώς και η βοήθεια που παρέχεται από τους εκπαιδευτικούς στα παιδιά κατά την ώρα της μελέτης-προετοιμασίας των μαθημάτων τους στο σχολείο. Επιπρόσθετα, η διεύρυνση

του ωραρίου λειτουργίας του σχολείου αντιμετωπίστηκε θετικά από τους γονείς, επειδή ακριβώς επέτρεπε τη συμμετοχή των μπτέρων στην αγορά εργασίας και γενικότερα την πρόσβασή τους στην απασχόληση. Επιπλέον, βοηθά τις ήδη απασχολούμενες μπτέρες να αντεπεξέλθουν στην πιθανή αύξηση των ωρών εργασίας τους, αλλά και τις άνεργες μπτέρες να αναζητήσουν δουλειά.

Ως εκ τούτου, ο θεσμός του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου στην Ελλάδα είναι συνυφασμένος με την παροχή ίσων ευκαιριών μεταξύ αντρών και γυναικών, επιδιώκοντας να συμφιλιώσει την οικογενειακή με την επαγγελματική ζωή των γυναικών-μπτέρων προτείνοντας μια εναλλακτική μορφή φροντίδας των παιδιών τους. Εναρμονίστηκε με την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση (ΕΣΑ) και υλοποιήθηκε ως συγχρηματοδοτούμενο πρόγραμμα από εθνικούς πόρους και από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) στο πλαίσιο των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων για την Εκπαίδευση και Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση – ΕΠΕΑΕΚ (Σκόμπα, 2013).

Το Ολοήμερο Σχολείο, ενώ έτυχε θετικής αποδοχής από γονείς και εκπαιδευτικούς, ωστόσο αντιμετώπισε πολλά προβλήματα και δυσκολίες κατά την υλοποίησή του. Μια βασική δυσκολία είναι η αδυναμία των γονέων να πειθούν για την αξία των επιπλέον γνωστικών αντικειμένων που διδάσκονταν στο ολοήμερο πρόγραμμα. Οι γονείς, επειδή επιθυμούσαν την πλήρη προετοιμασία των παιδιών τους στο σχολείο, διατηρούσαν επιφυλάξεις για αυτά, με αποτέλεσμα να παραλαμβάνουν τα παιδιά τους μετά τη λήξη του πρωινού προγράμματος (Τρίγκα, 2006:43).

Ένα άλλο πρόβλημα ήταν η ώρα αποχώρησης των μαθητών/-τριών από το Ολοήμερο Σχολείο. Η ανελαστικότητα του ωραρίου αποχώρησής τους, που ίσχυε αρχικά, αποτέλεσε αιτία πολλών προστριβών μεταξύ γονέων και σχολείου. Στην προσπάθεια να αρθεί η αρνητική αυτή εντύπωση των γονέων ότι το Ολοήμερο Σχολείο αποτελεί «χώρο φύλαξης¹³» των παιδιών, το Υπουργείο Παιδείας άφησε ένα περιθώριο διευκόλυνσης των εργαζόμενων γονέων ορίζοντας την ώρα της πρόωρης αποχώρησης στις 15.00, υπό την προϋπόθεση να έχει δηλωθεί εξαρχής από τους γονείς των μαθητών/-τριών, προκειμένου να διασφαλιστεί η εύρυθμη λειτουργία του σχολείου (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 1998· Πυργιωτάκης, 2004:14· Τζήκας κ.ά., 2005:59-65).

Μία άλλη δυσκολία στη λειτουργία του Ολοήμερου ήταν ότι στα περισσότερα σχολεία δεν είχαν πραγματοποιηθεί οι ανάλογες παρεμβάσεις στον χώρο τους, ώστε να αποκτήσουν την κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή που θα φιλοξενούσε τους/τις μαθητές/-ήτριες σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους, κάνοντας ευχάριστη και εποικοδομητική την παραμονή τους στο σχολείο.

Επιπλέον, όταν το Ολοήμερο Σχολείο παύει να λειτουργεί στις επίσημες αργίες και στην περίοδο των διακοπών, η παύση αυτή δημιουργεί πρόβλημα στη φροντίδα των παιδιών που οι γονείς τους εργάζονται τις απογευματινές ώρες, αλλά και κατά την περίοδο των διακοπών. Για να βοηθηθούν λοιπόν τα παιδιά και οι γονείς κατά τις συγκεκριμένες αυτές περιόδους δημιουργήθηκαν τα Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών, τα ονομαζόμενα εν συντομία ΚΔΑΠ.

Για να μπορέσει ο θεσμός του Ολοήμερου Σχολείου να περιορίσει τα προβλήματα και να αποδώσει τα μέγιστα, κρίνεται απαραίτητη η εφαρμογή προγραμμάτων συστηματικής αξιολόγησης, προκειμένου να εκτιμηθεί επιστημονικά σε ποιο βαθμό τα προγράμματα που υλοποιούνται ανταποκρίνονται ουσιαστικά στους στόχους που τα ίδια θέτουν. Έτσι, σε περίπτωση μη ικανοποιητικής αξιολόγησης, να επαναπροσδιοριστεί τόσο η δομή όσο και η λειτουργία των εν λόγω προγραμμάτων, στοχεύοντας στην πληρότητα των κοινωνικών και εκπαιδευτικών αναγκών.

13. Στον όρο φύλαξη αποδίδεται αρνητικό περιεχόμενο από όσους ασκούν κριτική στον θεσμό.

Τέλος, συμπεραίνουμε ότι ο εκπαιδευτικός θεσμός του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου είναι ικανός να αποτελέσει δίαυλο συμφιλίωσης οικογενειακών και επαγγελματικών υποχρεώσεων υπό την προϋπόθεση να ξεπεράσει τις αδυναμίες του, οι οποίες δεν προσδιορίζουν με σαφήνεια τον χαρακτήρα του και συμβάλλουν, δυστυχώς, με τον τρόπο αυτό στην απαξίωσή του.

Βιβλιογραφία

- Βιτσιλάκη, Χ. (2007). *Κοινωνιολογική, Γνωσική και Εκπαιδευτική Θεμελίωση του Θεσμού του Ολοήμερου Σχολείου, Ελληνική και Διεθνής Εμπειρία*, Θεσσαλονίκη: Εκδ. Αδελφών Κυριακίδη.
- Γερμανός, Δ. (2006). «Αλλαγές στον σχολικό χώρο για αναβάθμιση του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος στο ολοήμερο σχολείο», στο Α.Γ. Κυρίδης, Ε. Τσακίριδου και Ι.Κ. Αρβανίτη (επιμ.), *Το ολοήμερο δημοτικό σχολείο στην Ελλάδα. Ερευνητικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: τυπωθήτω-Γ. Δαρδάνος.
- Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. (2003). «Εκπαιδευτική πολιτική για την Ελλάδα: Ιστορική αναδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα», στο Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου και Λ. Φρόση (επιμ.), *Φύλο και εκπαιδευτική πραγματικότητα στην Ελλάδα: Προωθώντας παρεμβάσεις για την ισότητα των φύλων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα*, Αθήνα: ΚΕΘΙ, σελ. 255-263.
- ΕΕΤΑΑ (2006). *Μελέτη αξιολόγησης των επιπτώσεων της λειτουργίας δομών κοινωνικής φροντίδας ως προς την ενίσχυση της γυναικείας απασχόλησης*, μελέτη για λογαριασμό του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2000). *Ευρωπαϊκή Έκθεση για την ποιότητα της σχολικής εκπαίδευσης*, Δεκάξι δείκτες ποιότητας, Έκθεση Μαΐου.
- Καραμεσίνη, Μ. (2008). «Η ισότητα των φύλων στην απασχόληση: επισκόπηση και αποτίμηση των πολιτικών της τελευταίας δεκαετίας στην Ελλάδα», στο Μ. Στρατηγάκη (επιμ.), *Πολιτικές ισότητας των φύλων, ευρωπαϊκές κατευθύνσεις και εθνικές πρακτικές*, Αθήνα: Gutenberg, σελ. 279-328.
- Καραμεσίνη, Μ. και Συμεωνάκη, Μ. (2019) (επιμ.). *Συμφιλίωση εργασίας και οικογένειας στην Ελλάδα. Γένεση, εξέλιξη και αποτίμηση μιας πολιτικής*, Εργαστήριο Σπουδών Φύλων, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα: Νήσος.
- Λουκέρης, Δ. και Ταβουλάρη, Ζ. (2005). «Ποιότητα σχολικής εκπαίδευσης και Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο», στο Δ. Λουκέρης (επιμ.), *Ολοήμερο Σχολείο: θεωρία, πράξη και αξιολόγηση*, Αθήνα: Πατάκης.
- Παπαπέτρου, Μ. και Σουσαμίδου-Καραμπέρη, Α. (2004). *Ολοήμερο Σχολείο. Μία νέα πραγματικότητα*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Πατνιώτης, Ν., Ντολιοπούλου, Ε. και Θωμά, Ε. (2003). «Πώς βλέπουν οι γονείς το Ολοήμερο;», *Επιστημονικό Βήμα του Δασκάλου (ΕΒτΔ)*, 3 (2).
- Πυργιωτάκης, Ι. (2004). «Ολοήμερο σχολείο: Η περιπέτεια ενός θεσμού», *Μακεδόν*, 12.
- Πυργιωτάκης, Ι.Ε. και Αλπέντζου, Ο. (2001). «Ο σχολικός χώρος και η παιδαγωγική του διάσταση», στο Ι.Ε. Πυργιωτάκης (επιστ. επιμ.), *Ολοήμερο Σχολείο. Λειτουργία και προοπτικές*, Αθήνα: ΥΠΕΠΘ-ΠΙ.
- Σαλτερής, Ν. (2005). «Το Ολοήμερο Σχολείο, ως νέα πραγματικότητα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα: Μια διαδοχική επλεκτική προσέγγιση στηριγμένη σε απόψεις Διευθυντών Ολοή-

μερων Σχολείων», στο Α. Μαρκαντωνάτου και Ν. Σαλτερής, *Ολοήμερο Σχολείο: Κοντινά και μακρινά πλάνα*, Αθήνα: Ταξιδευτής, σελ. 43-52.

Σκόμπα, Μ. (2013). *Ο θεσμός του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου και οι επιπτώσεις στη γυναικεία συμμετοχή στον ενεργό πληθυσμό*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Στρατηγάκη, Μ. (2007). *Το Φύλο της Κοινωνικής Πολιτικής*, Αθήνα: Μεταίχιμο.

Τζίκας, Γ., Πόρποδας, Κ. και Γούκος, Α. (2005). «Πανθεσσαλική έρευνα για το Ολοήμερο Σχολείο. Το Ολοήμερο Σχολείο χώρος φύλαξης παιδιών», *Θέματα Ειδικής Αγωγής*, 28/Φεβρουάριος-Απρίλιος.

Τρίγκα, Ν. (2006). «Νοσεί το ολοήμερο σχολείο», *Το Βήμα της Κυριακής*, 19 Φεβρουαρίου 2006.

ΥΠΕΠΘ (1998). Πρόγραμμα Σχολείων Διευρυμένου Ωραρίου, Υπουργική Απόφαση: Φ.13.1/899/Γ1/1074/26-10-1998.

